

חמורים – שיעור שישי – הקהילה שלי

מטרות: התלמידים ילמדו אודות חברי הקהילה שלהם שאינם בני אדם, את חלקם הם כבר פגשו, ובחלקם הם בקושי מבחינים.

חומרים:

לחלוקה לתלמידים: העתקים של מידע הרקע והעדויות שלהלן – אחד לכל תלמיד.

DVD – הממלכה השלווה

ארגז מפלסטיק, או כל ארגז יציב בגודל של 40X40X40 ס"מ)

רקע:

בקהילה המקומית שלכם ישנן חיות בית ופרא שאיתן יש לנו מגע, באופן ישיר או עקיף. חיות בית שיכולות להשתייך לקהילה שלכם הן למשל כלבים, חתולים, תרנגולות, ציפורי נוי בכלובים, דגים, כבשים, עזים, או חמורים. חיות פרא שאולי משתייכות לקהילה שלכם הן לטאות, ציפורים, עטלפים, או זנים מסויימים של איילים.

לחיות בית ולחיות פרא יש הרבה במשותף. לדוגמה, כל החיות, מן החרק הקטן ביותר ועד ליונק הגדול ביותר, נמנעות מפגיעה ולכידה. יחד עם זאת, מכיוון שהן אינן מדברות בשפה שאנחנו מבינים, אנחנו נוהגים בהן לפעמים כאילו שהן אינן מרגישות כאב, או כאילו אין להן רגשות או מחשבות בנוגע ללכידתן או הריגתן.

כמה זנים של חיות בית, כמו סוסים וחמורים למשל, מוחזקים על ידי אנשים המשתמשים בהם לצורך עבודה. לחיות בית אחרות, כמו חלק מן החתולים והכלבים, אין בית, והן עושות כל שביכולתן כדי לשרוד ברחובות. זנים מסויימים, כמו ציפורי נוי לדוגמה, אינם משמשים לעבודה, אלא נכלאים בכלובים, הרחק מבני מינם ומן הסביבה הטבעית שלהם. יתכן שהם נולדו כתוצאה מהרבעה בשבי, או שנלכדו בטבע למטרות רווח.

מכיוון שבייתנו את בעלי החיים הללו, חשוב שנחשוב על האחריות שיש לנו כלפיהם, ניתן להם לחיות חיים נוחים ככל האפשר, וכשיש באפשרותנו לעשות זאת, נעדיף את החופש שלהן על פני הרצונות שלנו.

חברי קהילה פראיים

קרוב ל-500 מיליון ציפורים נודדות כל שנה מאפריקה לאירופה ולאסיה. רבות מהן חולפות בדרכן על פני ישראל. בין הציפורים הנודדות השכיחות ביותר באיזור זה נמצאים כמה מבני משפחת הסבכיים. ציפורים קטנטנות אלו נודדות אלפי קילומטרים בכל סתיו ואביב. רבות מהן חוצות את הים התיכון, את מדבר סהרה, ושטחים נרחבים אחרים בהם אין מזון או מי שתייה. המסע שלהן מתארך כתוצאה משינויים שחלו בנוף, עקב ההתחממות הגלובלית. משמעותו של מסע ארוך יותר היא שהן זקוקות ליותר מזון – הדלק שלהן – בכדי להשלים את מסען. כשלא עומד לרשותן מספיק מזון, עומדות ציפורים אלו, ואף המין שלהן כולו, בפני סכנת הכחדה.

עטלפים הם חברים אחרים בקהילת בעלי החיים הפראיים בישראל. המין הנפוץ ביותר של עטלפים בישראל הוא העטלפון לבן השוליים. העטלפים הם יונקים, כמונו. הם היונק המעופף היחיד. במקום לנוף בכנפיהם, משתמשים העטלפים בקרומים בין אצבעותיהם.

נסו להרים את ידיכם ולדמיין שהאצבעות שלכם מחוברות ביניהן בקרומים, ושאתם יכולים לעוף על ידי הזזת האצבעות בלבד, במקום את היד כולה.

עטלפים אוכלים חרקים, מפיצים זרעים, ומפריים צמחים. ללא העטלפים והדבורים, לא היינו יכולים לגדל מזון למאכל. שתי הסכנות הגדולות ביותר הנשקפות לעטלפים הן השימוש הנפוץ בחומרי הדברה נגד מזיקים וההפרעה למהלך שנת החורף שלהם.

חברי קהילה מבויתים

כלבים וחתולים

כלבים וחתולים בויתו על ידי בני אדם לפני עשרות רבות של שנים. בחלקים רבים של העולם הם נחשבים למזיקים, אינם מטופלים וסובלים פעמים רבות מהתעללות. כלבים וחתולים הם יצורים רגישים, הסובלים כאשר אין מספקים את צרכיהם הבסיסיים.

תרנגולות

תרנגולות הן חכמות, רגישות, אמיצות ואכפתיות. הן מסוגלות לזהות תווי פנים של למעלה ממאה תרנגולות אחרות ולזכור אותם. הן מפיקות למעלה משלושים סוגים של קולות בכדי לתקשר זו עם זו ולהעביר מידע עשיר ומפורט, הכולל סוגי התרעות שונות מפני טורפים מן הים ומפני טורפים מן היבשה. הן מוכשרות במיוחד בפתרון בעיות.

בטבע, תרנגולות שומרות על הנקיון של עצמן ושל סביבתן, ואם הן מוכרחות לבחור בין מזון לבין סביבת מחיה נקייה, הן בוחרות בסביבה נקייה. ברוב המקומות בהן מוחזקות תרנגולות על ידי בני אדם, אין להן מקום לעשות את מה שהן עושות בדרך כלל, כמו פרישת הכנפיים שלהן, גידול הצאצאים, גירוד בעפר, התנקות וניקוי סביבת המחיה שלהן. תעשיית הביצים גורפת רווחים ממכירת הביצים מן התרנגולות הנקבות. אי אפשר להרוויח מן התרנגולים הזכרים, ולכן הורגים אותם סמוך לבקיעתם מן הביצים.

ציפורים ודגים

לציפורי נוי ולדגים המושמים בתנאים של בידוד אין חופש או מרחב לעשות שימוש מלא בגופם. בטבע, הם שוחים או עפים קילומטרים רבים בכל יום, חשופים לגירויים חזותיים וחופשיים לנוע ולפעול בסביבת המחיה הטבעית שלהם בדרכים שאינן פתוחות בפניהם כשהם מוגבלים לשטח של כלוב, אקווריום, או קערה. בשבי, אין באפשרותם לבחור לאכול את המזון שהם מעדיפים, את חבריהם, או את הפעילויות בהן הם לוקחים חלק. ציפורים מסמלות עבורנו חופש. רובנו נהנים משירתן ומיופן, אך פעמים רבות שוכחים שהן זקוקות למרחבים פתוחים גדולים בהם תוכלנה להנות מן החופש הזה.

מדענים גילו לאחרונה כי דגים הגדלים באקווריום מודעים למה שקורה בחדר שמחוץ לו. כאשר נכנס לחדר אדם שפגע בהם בצורה כלשהי, כמו דפיקה חזקה על דופן האקווריום, הדגים חשים בתקפנות של והופכים מפוחדים. כאשר ניגש אליהם אדם שהיה נחמד אליהם, הם נרגעים. חלק מהדגים אפילו נהנים ממגע. היחס כלפי דגים טרופיים שנלכדו בטבע הוא כמו אל סחורה שעליה להמכר למטרות הפקת רווח, ללא כל התחשבות במרחב הטבעי הרחב בו הם רגילים לשוטט, או בחיים שיועדו להם בלידתם.

חמורים

אנשים רבים חושבים שחמורים הם טפשים ועקשנים, אך למעשה הם בין החיות המוצלחות ביותר בפתרון בעיות. מוצאם של החמורים במדבר האפריקאי, שם הקשו החום ותנאי הקרקע על בריחה מפני סכנות באמצעות ריצה מהירה. הם למדו להיות חזי אבחנה ולהמנע מן הסכנות.

הדברים שאנשים נוטים לפרש בטעות כעקשנות או כטפשות, הם למעשה דרכם של החמורים להיות זהירים. הם עוצרים לזמן ממושך מספיק בכדי לנתח את המצב ולגבש תכנית פעולה. אנשים מנסים פעמים רבות לדחוף או להכות את החמורים בנסיון לגרום להם להתקדם, אך כניסה למצב שמפחיד אותם, או למצב שהם חושבים שעלול להיות מסוכן עבורם, מנוגדת לנטייה הטבעית שלהם.

יכולתם של חמורים לחשוב ולהגיב בהתאם העלתה את מידת התועלת שבני אדם יכולים להפיק מהם. בנוסף לנשיאת משאות כבדים, הם משמשים גם לשמירה על כבשים, עזים ובקר. כשהם ניצבים מול תנים, זאבים, או כלבים מבויטים, הם מגנים על עצמם בנחישות ויכולים לתקוף ואף להרוג טורפים באמצעות בעיטות ורקיעות ברגליהם.

כבשים ועזים

כבשים ועזים הן בדרך כלל חכמות ואכפתיות. כבשים מסוגלות לזהות בתמונות את פניהן של לפחות 50 כבשים אחרות ולזכור אותן למשך שנתיים לפחות. הן מסוגלות גם לזהות בתמונות את פניהם של אנשים שהן מכירות ולזכור אותן. כבשים הן בררניות מאוד כשמדובר בבחירת בני הזוג שלהן והן דואגות זו לזו, כמו גם לחיות אחרות, כאשר ניתנת להן הזדמנות לעשות זאת. עזים בוחרות את עמידותן של גדרות בכדי למצוא בהן נקודות חולשה. אם הן מצליחות לדחוף את הגדר או למצוא דרך כלשהי לברוח, הן עושות זאת. עזים מדלגות באושר כשהן שמחות ויכולות אפילו להתהפך פעמיים בעודן באוויר.

עדות ראשונה

עטלפים מהווים מוקד משיכה עבור תיירים. בקיץ, כמיליון וחצי עטלפים מקסיקנים בעלי זנב חופשי חיים מתחת לאחד הגשרים באוסטין, טקסס, בארה"ב. הם אוכלים בין 10,000 ל-30,000 קילוגרמים של חרקים בכל לילה, וחוסכים מתושבי האיזור והמבקרים בו עקיצות יתושים רבות. כ-100,000 תיירים מבקרים בגשר בכל שנה בכדי לצפות בעטלפים מתעופפים החוצה מקניהם בכל לילה בחצות.

עדות שנייה

כבאים נקראו לכבות את הלהבות שאחזו בבנין נטוש. אחד מהם ראה חתולה סוחבת את הגורים שלה אל מחוץ לבנין, אחד בכל פעם. העיניים שלה נשרפו ונאטמו, ואזניה, פרוותה וכפותיה נכוו קשות גם הן. הכבאי התבונן בה כשנגעה בקצה אפה בכל אחד מן הגורים, בכדי לוודא שכולם שם ושכולם חיים. מיד אחר כך, היא איבדה את הכרתה והתמוטטה. הכבאי מיהר להביא את האם והגורים לוטרינר. האם וכל ארבעת הגורים שרדו ואומצו על ידי אנשים אכפתיים.

עדות שלישית

בניסוי שבוצע לצרכי מחקר ניתנה לתרנגולות שסבלו מכאבים האפשרות לבחור בין מזון המכיל משככי כאבים לבין כזה שאין בו משככי כאבים. התרנגולות למדו מיד לבחור במזון שהוספו אליו משככי הכאבים. כשנרפאו והחלימו, והכאב שחשו חלף, הן העדיפו את האוכל ללא משככי הכאבים.

עדות רביעית

תרנגולת שהאפרוחים שלה טיילו בשדה הפתוח, השמיעה קריאת אזהרה כשהבחינה בעיט שחג מעליהם. כל התרנגולות האחרות רצו לתפוס מחסה, אך האפרוחים שלה לא הכירו עדיין את קריאת האזהרה ולא ידעו שעליהם לברוח. באומץ לב, רצה אמם אל תוך השדה הפתוח, פרשה את כנפיה מעל האפרוחים והתכופפה כך שגופה היה צמוד לאדמה ככל האפשר. תרנגולות מעדיפות למות בהגנה על אפרוחיהן, מאשר להגן על עצמן.

עדות חמישית

תוכי כונה בשם אלכס על ידי המדען שלימד אותו לדבר. אלכס היה זקוק לניתוח, והמדען הביא אותו למרפאתו של הוטרינר. כשהמדען עמד לעזוב את המרפאה, צעק אליו אלכס "בוא הנה! אני אוהב אותך! אני מצטער! אני רוצה לחזור!".

עדות ששית

נער בן 17 ירה בקור רוח באתון שהמליטה בשדה, והרג אותה. העייר התינוק נלקח לטיפול אצל וטרינר ואומץ על ידי בית מחסה לסוסים וחמורים. מנהלי בית המחסה קראו לתינוק בשם בוריתו, שמשמעותו בספרדית "חמור קטן". הם גידלו את העייר בביתם, דאגו לו 24 שעות ביממה וישנו לצדו בתורות. בריאותם והישרדותם של חמורים בגיל הינקות תלויה בקרבה לאמם ובתחושת הבטחון שלהם, ממש כפי שהדבר נכון עבור כל היונקים וחיות רבות אחרות. כנגד כל הסיכויים, העייר שרד.

עדות שביעית

כבשים ועזים אוהבות להיות עם הקבוצה שלהן. כשמאפשרים להן לעשות זאת, הן מטפחות זו את זו ומחככות את ראשיהן ולחייהן. מכיוון שהן מרגישות בטוחות, הן הופכות הרפתקניות הרבה יותר. מדענים שחקרו כבשים ניסו להרחיק כבשה אחת בכל פעם מן העדר. הכבשה שהורחקה הפכה לחוצה, פעתה בקול רם וצעדה בעצבנות. כשהוצגה בפניה תמונה של כבשה לא מוכרת, לא נרגעה הכבשה שהורחקה. רק כאשר הוצגה לה תמונה של כבשה מן העדר שלה, היא נרגעה לבסוף.

פעילות ראשונה

בקשו מן התלמידים לעבוד בעצמם, או בקשו מן הכתה כולה לעבוד יחד בכדי למצוא בסיפורים אירועים שבהם:

- אם דואגת לצאצאיה
- יצור כלשהו אוהב להנות
- יצור כלשהו הוא חכם מכפי שחשבנו
- ישנו מידע מפתיע

בקשו מן התלמידים לדון בכתה בממצאים שלהם.

פעילות שנייה

באיזור נפרד מזה שבו יושבים התלמידים, סמנו מלבן בעזרת גיר או נייר דבק קל להסרה. המלבן צריך להיות גדול מספיק כך שתלמיד העומד בתוכו יוכל לצעוד שלושה צעדים בכל כיוון.

בקשו מכמה תלמידים, אחד בכל פעם, לעמוד בשקט בתוך המלבן למשך 15 דקות. לאף אחד מן התלמידים האחרים אסור לדבר עם התלמיד הנמצא בתוך המלבן באותו זמן. בינתיים, יכולים התלמידים האחרים להמשיך בדיון ובפעילויות בהן הם עוסקים.

לאחר שכמה תלמידים הספיקו לשהות בתוך האיזור המסומן, בקשו מהם לתאר כיצד גרמה להם החוויה הזו להרגיש.

הסבירו לתלמידים כי רבים מן החמורים, כמו גם בעלי חיים אחרים הקשורים או נכלאים בתאים קטנים, מעבירים את מרבית חייהם בצורה זו, בלי שום מגע עם אחרים מן המין שלהם. פעמים רבות, הם אינם זוכים לדאגה לצרכיהם הפיזיים והרגשיים.

שאלו את התלמידים האם הם ראו בעלי חיים שאלו תנאי החיים שלהם. מה הם הרגישו כשראו זאת? האם התחושה שלהם השתנתה בעקבות ההשתתפות בפעילות האחרונה?

ניתן לבצע את הפעילות הבאה בנושא בעלי חיים ממינים שונים, כמו תרנגולות, או דולפינים.

הפכו ארגז פלסטיק (למשל כזה המשמש להובלת חלב) כך שהפתח שלו יפנה כלפי מטה. בקשו מן התלמידים לחלוץ נעליים ולעמוד יחד על הארגז (כמה תלמידים שיכולים לעמוד עליו, בצפיפות, באותו זמן). בקשו מהם לעמוד כך, צמודים זה לזה, במשך דקה אחת או שתיים. במשך הזמן הזה, יכולים שאר התלמידים יכולים להמשיך בדיון ובפעילות.

אחר כך, בקשו מן התלמידים שעל הארגז לרדת ובקשו מהם לספר איך החוויה הזו גרמה להם להרגיש. בקשו מהתלמידים לחשוב על דוגמאות לחיות המבלות את כל חייהן בכלובים, אקווריומים, או מיכלי גידול. בקשו מהם לדמיין מה אולי מרגיש מי שחי בשבי ואין לו אפשרות בחירה.

פעילות שלישית

למשך שבוע אחד, בקשו מן התלמידים לרשום יומן המתעד כל יצור בקהילה שלהם, שאינו בן אדם, אותו הם רואים או שומעים, או שאיתו הם באים במגע, בין אם באופן ישיר או עקיף, אפילו היצורים הקטנים ביותר (חרקים, ציפורים, לטאות וכו').

מגע ישיר, משמעו מפגש פנים אל פנים עם היצורים. מגע עקיף, משמעו כל פעולה שמשפיעה על אותו יצור, כמו אכילת בשר או חלב, קניית או לבישת מוצרים העשויים מעור של חיה, התבוננות בבעלי חיים

שחיים את חייהם, או בחיות המנוצלות למטרות בידור, או לתעשיית המזון או ההלבשה, חיות שמתחסיים אליהן בכבוד, וכאלו שמתעללים בהן, וכיו"ב.

בקשו מן התלמידים לנהל רישום המתעד היכן ראו את היצורים, ומה הייתה ההתרשמות שלהם מתנאי החיים של כל אחד מהם.

פעילות רביעית

בקשו מן התלמידים לבחור את אחד הסיפורים מן העדויות שקראו, ולדמיין את עצמם במקום היצור הלא אנושי שבסיפור, או במקום אחד היצורים בהם נתקלו בקהילה שלהם (ראו פעילויות קודמות). כאשר הם מתארים את תחושותיהם, בקשו מהם לענות על השאלות הבאות:

- האם זה יצור שאוהב שקר לו או שחם לו?
- האם זהו יצור שחי בדרך כלל לבד או בקבוצות?
- איך נראים החיים של יצור כזה באופן טבעי, ללא כל התערבות מצד בני האדם?
- איך הייתם מרגישים אם הייתם חיים כל יום באותם תנאים כמו היצור הזה?

בקשו מהם לערוך רשימה של כל התחושות שאולי היו להם לו היו במקום אותו יצור, ומדוע הם היו מרגישים כך.

פעילות חמישית

דונו בכתה במה שאנשים בקהילה שלכם יכולים לעשות בכדי להיות רגישים יותר ולגלות יותר חמלה כלפי הקהילה הגדולה יותר, זו הכוללת גם את בעלי החיים.

מקורות

עדות ראשונה:

http://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_Free-tailed_Bat

עדות שנייה:

[http://en.wikipedia.org/wiki/Scarlett_\(cat\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Scarlett_(cat))

עדויות שלישית, רביעית וחמישית:

Jeffrey Masson, *When Elephants Weep*, Dell Publishing, NY, 1995

עדות ששית

<http://www.examiner.com/equine-in-charlotte/tiny-miniature-donkey-orphaned-when-mom-shot-by-teenager>

עדות שביעית

True Account 7: Amy Hatkoff, *The Inner World of Farm Animals*, Stewart, Tabori & Chang, 2009